

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СОПІЛЬНЯК МИКОЛА МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 379.825:745
(477)(043.3)

**ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ДОЗВІЛЛЕВОЇ ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ
МИСТЕЦЬКИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.06-теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Київському національному університеті культури і мистецтв, Міністерства культури і туризму України, м.Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор **Загадарчук Галина Миколаївна**, Відкритий міжнародний університет розвитку людини “Україна”, професор кафедри соціальної роботи.

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, член-кор. Академії мистецтв України **Кара-Васильсва Тетяна Валеріївна**, провідний науковий співробітник Відділу образотворчого мистецтва Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського; кандидат педагогічних наук, доцент Київського національного університету культури і мистецтв **Єскіна Ганна Олександрівна**, професор кафедри прикладної культурології.

Провідна установа: Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра культурології.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасних умовах активізації інтеграційних процесів у всіх сферах життєдіяльності нашого суспільства першорядного значення набуває збагачення та вдосконалення змісту і форм навчального процесу у вищій школі. Впровадження в національну освіту основних положень Болонської конвенції зумовлює потребу створення ефективних педагогічних проєктів, програм і технологій навчання, обов'язкового поєднання теоретичного і практичного засвоєння студентами знань, умінь та навичок.

У руслі нових пошуків та реформувань знаходиться проблема істотного поліпшення професійної підготовки вітчизняних фахівців з декоративно-прикладного мистецтва і, отже, створення постійнодіючої навчальної системи і підвищення її ефективності на базі вищих навчальних закладів культури і мистецтв.

Розробка та впровадження інноваційних технологій та методик професійної підготовки викладачів-фахівців декоративно-прикладного мистецтва уможливиться за умови врахування специфіки підготовки їх у вищих навчальних закладах культури і мистецтв та поєднання навчальної та позанавчальної творчої діяльності, зокрема функціонування творчих дозвіллевих майстерень образотворчого мистецтва.

Вирішення цієї проблеми, як показує аналіз дотичної літератури (з питань осмислення природи творчості (Б.Беспалько, В.Бондар В.Моляко), формування творчої особистості (Ж.Адам, Д.Гелфорд, К.Дунган, О.Костюк, О.Леонтьєв, К.Платонов, Б.Теплов, В.Рибалка, Г.Розен, С.Л.Рубінштейн), створення “професіограми спеціаліста” (О.Киричук, О.Мороз), узагальнення педагогічного досвіду (І.Зязюн, Н.Кузьміна, О.Олексюк, В.Сластьонін та ін.), теоретичні основи та організація культурно-дозвіллевої діяльності (М.Аріарський, Г.Єскіна, Г.Загадарчук, В.Кірсанов, М.Поплавський, Н.Цимбалюк) потребує створення цілісної інноваційної науково-методичної системи навчання та виховання таких фахівців в умовах навчального процесу та позанавчальної роботи у вищих навчальних закладах культури та мистецтв.

Вирішальним фактором постає комплексна методика зв'язку викладання живопису як ключової навчальної дисципліни у підготовці фахівців з різних галузей декоративно-ужиткового мистецтва та позанавчальної майстерні образотворчого мистецтва. Цим і зумовлено вибір теми дисертаційного дослідження: “Педагогічні засади організації діяльності дозвіллевої творчої майстерні студентів мистецьких навчальних закладів”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана у відповідності до цільової комплексної програми наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв, зокрема

комплексної теми кафедри теорії та історії культури (“Актуальні проблеми трансформаційних процесів в українській культурі”) та педагогіки (“Концептуальні засади сучасних освітніх технологій”, “Естетичне виховання засобами мистецтва”), планів кафедри декоративно-прикладного мистецтва Миколаївської філії КНУКіМ. Тему затверджено Вченою радою КНУКіМ (протокол № 11 від 3.06.2002 р.) та узгоджено у Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол №7 від 27.09.2005р.).

Об’єкт дослідження – процес організації дозвілєвої творчої майстерні студентів вищих мистецьких навчальних закладів підготовки фахівців з декоративно-прикладного мистецтва.

Предмет дослідження – педагогічні засади організації діяльності дозвілєвої творчої майстерні за професійними інтересами студентів мистецьких вищих навчальних закладів.

Мета дослідження - розробити та експериментально перевірити ефективність поєднання навчального процесу з діяльністю дозвілєвої творчої майстерні з декоративного живопису як інтегрованої системи у підготовці фахівців з декоративно-ужиткового мистецтва у вищих навчальних закладах культури і мистецтва.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких *завдань*:

- узагальнити теоретико-методологічні підходи до поєднання у навчальному процесі у мистецьких навчальних закладах викладання загальноосвітніх та спеціальних дисциплін з творчою практикою у дозвілєвих майстернях на основі забезпечення наступності та послідовності розвитку професійних якостей фахівця;
- уточнити ключові поняття дослідження: “спеціальна (фахова) дисципліна”, “творча майстерня”, “дозвілєва творча майстерня” тощо;
- опрацювати та експериментально перевірити ефективність діяльності дозвілєвої творчої майстерні, організованої за професійними інтересами студентів – майбутніх фахівців з декоративно-прикладного мистецтва;
- експериментально перевірити ефективність моделі варіативної програми становлення викладача як художника – майстра декоративно-прикладного мистецтва.

Методологічну основу дослідження складають загальнотеоретичні та методологічні принципи наукового пізнання, філософські ідеї щодо сутності мистецтва як специфічної форми суспільної свідомості, концептуальні положення психології та педагогіки про роль інтеграції у виконанні завдань професійної освіти.

Теоретичною основою дослідження є: психолого-педагогічні концепції щодо змісту і методів навчання у вищій школі (Ю.Бабанський, І.Лернер,

М.Скаткін, А.Хуторський), психології художньої творчості (Л.Виготський), загальної специфіки вікової психології та індивідуальних особливостей і можливостей саморегулювання в організації творчого процесу (Н.Амінов, Г.Біла, В.Богданов, Д.Венчер, П.Головчак, В.Давидов та ін.), педагогічні аспекти художньої творчості (Н.Волков, Л.Горюнов, Д.Ельконін, Т.Кара-Васильєва, С.Раппопорт та ін.), організації діяльності аматорських об'єднань (Г.Єскіна, В.Кірсанов, Н.Тарасюк, М.Татаренко).

Методи дослідження. У ході дослідження були використані методи теоретичного та емпіричного рівнів. До першої групи належали методи теоретичного аналізу психолого-педагогічної, філософської та мистецтвознавчої літератури з досліджуваної теми, а також систематизації, класифікації та узагальнення отриманої інформації, вивчення передового педагогічного досвіду. До методів емпіричного рівня належали методи бесіди, анкетування, включеного та опосередкованого педагогічного спостереження, вивчення навчальної документації, педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний), обробка експериментальних даних. Ці методи сприяли вивченню ефективності педагогічних впливів, забезпечували об'єктивність діагностичних даних та достовірність отриманих результатів.

Наукова новизна дослідження. Розроблено педагогічні засади та методiku поєднання загальноосвітньої та художньо-творчої підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів шляхом доповнення аудиторних занять творчою діяльністю у дозвіллевих майстернях під керівництвом педагога. На основі узагальнення теоретико-методологічних підходів до викладання мистецьких дисциплін у підготовці фахівців декоративно-прикладного мистецтва уточнено ключові поняття “творча дозвіллева майстерня”, “спеціальний (фаховий) та неспеціальний (мистецький загальноосвітній) предмет”. Шляхом порівняльного аналізу методик викладання ключових фахових дисциплін у різнопрофільних мистецьких навчальних закладах розроблено методологію поєднання вивчення загальноосвітніх та фахових дисциплін. Розроблено та експериментально перевірено педагогічну модель варіативної програми організації діяльності дозвіллевої творчої майстерні за професійними інтересами студентів.

Теоретичне значення дослідження. Висновки дисертації містять потенціал наукового осмислення проблеми професійної підготовки викладачів декоративно-прикладного мистецтва, актуалізують необхідність наукових розробок інтегративного підходу до організації дозвіллевих аматорських об'єднань як чинників професіонального та загальноестетичного розвитку студентів вищих навчальних мистецьких закладів, розширюють наукові погляди щодо уміння орієнтуватися в художніх напрямках і прийомах як основи мистецької ерудованості майбутніх майстрів та викладачів різних дисциплін з декоративно-прикладного мистецтва.

Практичне значення роботи. Опрацьована у дисертації методика ефективно використовується у навчальному процесі підготовки фахівців з декоративно-ужиткового мистецтва у Миколаївському філіалі Київського національного університету культури і мистецтв (акт впровадження від 27.10.2006р.), у Миколаївському обласному інституті післядипломної освіти (довідка №989/16.06 від 27.11.2006р.), у Миколаївському обласному центрі народної творчості та культурно-освітньої роботи (довідка №87 від 24.11.2006р.), у Миколаївській обласній організації Національної спілки художників України (довідка №35 від 7.09.2006р.). Матеріали та висновки дисертації можуть бути використані в подальших дослідженнях методології мистецької освіти, в курсах лекцій з педагогіки вищої школи та середньої спеціальної освіти.

Вірогідність дослідження забезпечується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних положень роботи, застосуванням методів теоретичного та експериментального пошуків, кількісним та якісним аналізом результатів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації висвітлювались на міжнародних, республіканських, міжвузівських науково-теоретичних та науково-творчих конференціях (“Концептуальні напрямки підвищення кваліфікації фахівців професійної мистецької освіти” (Київ, 2003р.), “Стан культурно-мистецької освіти в Україні та новітні парадигми розвитку” (Київ, 2003р.), “Культура України: динаміка змін та перетворень” (Київ, 2003р.), культурологічних наукових читаннях (2002-2003рр.).

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв (лист від 27.10.2006р.).

Публікації. Основні теоретичні і практичні положення дослідницького пошуку, його результати та висновки представлено у 5-ти публікаціях, з них 4 – у фахових виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (232 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації – 190 сторінок (основний зміст викладено на 176 сторінках). Робота містить 15 діаграм, 2 графіки, змістовний перелік та зразки практичних робіт студентів.

Основний зміст роботи

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, вказано на зв'язок дослідження з науковими програмами та планами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, міститься інформація про методи, наукову новизну і практичне значення роботи, дані про апробацію та впровадження у практику здобутих автором результатів дослідження.

У першому розділі – “Теоретико- методологічні підходи до поєднання професійної підготовки та загальноестетичного виховання студентів мистецьких факультетів вищих навчальних закладів” – на основі узагальнення педагогічної, психологічної, мистецтвознавчої та культурологічної літератури здійснюється порівняльний аналіз методик викладання фахових (“спеціальних” та “неспеціальних”) навчальних дисциплін у мистецьких вищих навчальних закладах, методології поєднання їх освоєння студентами водночас з набуттям ними загальноосвітніх знань та практичних навичок освоєваної професії; уточнюються ключові поняття даного дослідження.

Як свідчить аналіз літератури (Л. Альберті, Р. Арнхейм, Р. Бернс, М.Боскіні, Дж. Вазарі, В. Ван Гог, Л. Веккер, Г. Вельфлін, Л. да Вінчі, Н. Ге, Р.Григорі, А. Дюрер, Н. Еріх, Б. Іогансон, К. Коро, Г. Курбе, Ж.Негр, Дж.Ніренберг, Б. Раушенбах, І. Тен, А. Філарете, К. Юон та ін.), центральною проблемою і основним завданням навчально-виховного процесу у справі підготовки висококваліфікованих та високоосвічених фахівців з мистецьких професій є формування творчої особистості. Виховання ж особистості митця, зокрема викладача-художника, нерозривно пов’язане як із належним навчанням, освоєнням психологічних засад, техніки й технології цієї своєрідної професії, так і з громадянським визріванням учня, не просто з осягненням змісту понять *новаторство, стиль, художня свідомість, свобода творчості, соціальна відповідальність митця* тощо, але з особистісним осмисленням та органічним сприйняттям їх високого мистецького значення та життєвої важливості. Засадничими у цьому зв’язку є дослідження психології художньої творчості (Л. Виготський, В.Роменець), специфіки вікової психології, індивідуальних особливостей та можливостей саморегулювання в організації творчого процесу (Н. Амінов, Г. Беда, В. Богданов, Д. Венчер, Є. Пилюгіна, П.Головчак, В. Давидов, І. Кларін, В. Космінська, Н. Халезова, В. Кузін, О.Нікіфорова, Ф. Слободян, В.Цимбулов, В. Щербаков та інші.).

Унікальний педагогічний та творчий досвід містить мистецька та літературна спадщина видатних майстрів малярства різних часів. Питання художнього пізнання, ролі свідомості та підсвідомості художника (*інтуїція, натхнення, вільне асоціювання, ілюзорне сприйняття, критичне мислення* тощо) при розробці творчої проблеми різнобічно та глибоко досліджують А.Альохін, Г. Беда, А. Васнецов, Н. Волков, Л. Горюнов, Д. Ельконін, А.Зайцев, А. Лебедев, А. Лук, А. Михайлова, Н. Пейсаков, С. Раппопорт, Х.Хеккаузен, та ін. Теоретичні засади мистецької педагогіки та практичні методи побудови об’ємного зображення на площині, техніку і технологію живопису розглядають С. Алексєєв, Л. Альберті, Г. Беда, Е. Белютін, А.Васнецов, Л.даВінчі, Н. Волков, Н. Ге, Ж.Енгер А.Зайцев, Б.Іогансон, Ю.Кіршєрс-Кравцов,

А.Матісс, І. Репін, В. Сурков, А. Унковський, В.Фельдман, Н.Цойгнер, П. Чистяков, К. Юон, П. Якобсон, А. Яшпухін та ін.

Г. Базеян опрацював методiku виховання та розвитку таких визначальних для художника якостей особистості, як *увага, спостережливість, пам'ять, уява*. При цьому він наголошує на великій ролі *підсвідомості* при вирішенні художником творчої проблеми, підкреслюючи, що “підсвідомість” іноді впливає на творчий процес та позначається на його результаті сильніше, ніж “свідомість”.

Д. Хрімлі характеризує *натхнення* як психологічний стан при створенні художником картини як напружену духовну зосередженість на об'єкті зображення.

Дж. Ніренберг наполягає на необхідності розвитку у майбутнього митця форм та прийомів *критичного мислення* – як раціонального засобу перевірки ефективності *інтуїтивних знахідок* з метою вибору найбільш адекватних вирішень творчого завдання.

Х. Хеккаузен розкриває методiku прищеплення майбутнім малярам методологію *вільного асоціювання* як систему навичок надавання думкам “повної свободи”, усунення намагань “свідомості” спрямувати їх у певне русло. Практично це означає “свободу” художника зображати на папері все, що *спаде* йому на думку – з метою отримання якомога більшої кількості можливих рішень творчої проблеми, щоб потім зробити *критичний відбір* найдоцільніших.

Аналізуючи дотичну літературу, автор дисертації зробив висновок, що проблеми опанування фахової майстерності, набуття досвіду свободи творчості у кореляції з усвідомленням особистої відповідальності перед суспільством за свою творчість розглядаються та по-різному вирішуються практично всіма дослідниками психології художньої творчості та педагогіки естетичного виховання. Найважливішим шляхом опанування професійної майстерності дослідники (праці С. Алексєєва, Г. Беди, Н. Волкова, Ю. Кирцева, А.Унковського та ін.) слушно вважають освоєння *мови живопису* – як засобу утворення художньої форми. До зображально – виражальних засобів цієї *мови живопису*, крім сюжету, предметно–сміслові режисури і постановки, композиції, рисунка, кольору, колориту, перспективи, тлумачення об'ємної форми, світлотіні, силуету, співвідношення мас, контрасту, ритму, характеру мазка тощо, А. Кантор відносить як фундаментальні категорії *глибинності* та *площинності*, а відтак головною ланкою в процесі оволодіння *мовою живопису* висуває *просторову побудову образу*.

Б. Теплов вважав найважливішими засобами передачі художніх образів колір і світло. За нашою думкою, живописець повинен чітко уявляти, як образний зразок змінюється під впливом оточення. Психологічний вплив кольору та світла можна вважати об'єктивним фактором і водночас засобом живопису.

С. Раппопорт застерігав: не враховуючи обставин оточуючого середовища (насамперед, кольору і світла), можна дістатися небажаних наслідків.

В. Гаврилук подає тлумачення таких важливих якостей художника, як адаптація зору, віковий стан, розвиненість почуття кольору, сприйнятливість, настрій, незвичайність враження тощо. Дослідження педагогів і психологів переконливо свідчать про те, що *загальна культура особистості* відіграє вирішальну роль у справі естетичного та художнього становлення митця.

Наприкінці розділу у дисертації робиться узагальнюючий висновок про те, що практичний досвід видатних майстрів образотворчого мистецтва, дослідження з психології художньої творчості та освіти й виховання майбутніх митців можуть слугувати надійною основою організації педагогічного процесу підготовки фахівців з ужиткового мистецтва на основі органічного поєднання навчального процесу у вищих навчальних закладах з творчою роботою у позанавчальній творчій майстерні педагога у дозвілєвий для студентів час.

Другий розділ дисертації – *“Методика поєднання процесу програмного вивчення класичного живопису з творчою роботою у позаузівській майстерні відповідно до професійних зацікавлень студентів – майбутніх фахівців з декоративно-прикладного мистецтва”* – присвячений викладу суті проведеного педагогічного експерименту щодо організації діяльності навчальної, “дозвілєвої” для студентів, творчої майстерні.

Як свідчить аналіз літератури з педагогіки, мистецтвознавства, психології творчості, культурології, провідна роль у справі становлення творчої особистості відводиться практичній діяльності у галузі художньої творчості, зокрема й особливо – зображувальній.

В сучасній педагогіці серед різноманітних концепцій навчання зображувальної діяльності найпоширенішими є дві. Прихильники однієї з них дотримуються теорії та званого “вільного виховання та навчання”, послідовники іншої (Е. Ковальська, Н. Сакуліна, Е.Флеріна та ін.) стоять на позиціях цілеспрямованого педагогічного впливу на учнів. При цьому провідними педагогами наголошується на необхідності дотримання наступності та послідовності у вправах на розвиток професійних якостей майбутнього митця, що можливе лише за умови належної організації навчально – виховного процесу, зокрема, органічного поєднання загальноосвітньої та фахової підготовки, тісного зв'язку навчального процесу з творчою практикою, дослідницькою та експериментаторською роботою. Автор дисертаційного дослідження дотримується принципів саме такого підходу.

Досвід роботи мистецьких навчальних закладів засвідчує, що у підготовці майбутніх митців важливе, по суті, вирішальне значення має педагогічне забезпечення органічного поєднання опанування загальноосвітніх, в тому числі

й мистецьких, та мистецтвознавчих дисциплін, так би мовити, “прицілом” на майбутній фах.

Подібно до цього ми вирішили, що було б цілком логічно на мистецьких факультетах університетів культури та мистецтв для студентів – майбутніх фахівців з декоративно-прикладного мистецтва (*художня обробка тканини, дизайн, моделювання одягу, художня обробка дерева тощо*) запровадити, крім загального курсу академічного живопису, курс *спеціального*, тобто *декоративного* живопису, за визначенням максимально наближеного до засвоєння студентами основ їх майбутнього фаху.

Для з'ясування практичної доцільності такого курсу, випробування ефективності методики його викладання автором даного дисертаційного дослідження і було проведено на кафедрі декоративно – прикладного мистецтва Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтва *науково – практичний навчальний експеримент*.

Метою експерименту було розробити та перевірити на практиці педагогічну доцільність диференціації методики викладання цієї дисципліни студентам відповідно до їх майбутнього фаху (спеціалізації у галузі декоративно-прикладного мистецтва).

Для досягнення належного ефекту (забезпечення “чистоти експерименту”) була проведена відповідна підготовка: вдосконалена організація роботи навчальних творчих майстерень, унормоване матеріально-технічне забезпечення (устаткування, освітлення, інструментарій, оздоблення), інтенсифікація процесу навчання як засобу управління цим процесом; мобілізація педагогічних та психологічних “ресурсів” викладача – підвищення професійної підготовки та педагогічної кваліфікації.

Дозвіллева творча майстерня створювалася з метою поглиблення знань студентів, отриманих при вивченні дисциплін образотворчого мистецтва, для їх самоствердження та самореалізації.

Майстерня – це дозвіллева творча організація, яка добровільно об'єднує у вільний час групи студентів, міжособистісні стосунки яких опосередковані соціально-ціннісним та особистісно-значущим змістом спільної творчої діяльності.

Аналіз діяльності дозвіллевої майстерні засвідчив, що в ній взаємодіють репродуктивні, творчі і репродуктивно-творчі елементи, які тісно пов'язані між собою.

Аналіз усного опитування студентів дозволив встановити мотиви участі їх в діяльності дозвіллевої майстерні: бажання брати участь у виставках – 34,4%; займатися творчою діяльністю – 31%; бажання спілкуватися з цікавими, захопленими творчістю людьми – 16,2%; бажання відпочити, відволіктися від повсякденних справ – 18,3%.

Дозвіллева творча майстерня була створена для задоволення професійних інтересів студентів. Основна мета її діяльності – це допомогти студентам більш повноцінно проводити вільний час, реалізувати індивідуальні творчі задатки та нахили. Такі творчі майстерні можна вважати перспективним засобом розвитку ініціативи, творчої та пізнавальної активності. Немає сумніву в тому, що такі майстерні не є системою заходів, а це особливий різновид аматорського об'єднання.

Основними напрямками, що визначають зміст діяльності дозвіллевої майстерні можна вважати такі: вивчення історичних та теоретичних засад образотворчого мистецтва, його видів та стилів; ознайомлення з творчістю видатних митців вітчизняного та світового образотворчого мистецтва; вивчення та використання технологій, технік та матеріалів; участь студентів в її діяльності на репродуктивному та творчому рівнях.

Найбільш уживаними формами діяльності такого об'єднання можна вважати: бесіди, консультації, диспути, дискусії, відвідання виставок, галерей, вернісажів, творчих майстерень художників - митців Миколаївщини з наступним обговоренням, зустрічі з художниками, майстер-класи, використання технічних засобів навчання для показу репродукцій, діафільмів, слайдів.

Вивчення ефективності діяльності творчої дозвіллевої майстерні допомогло встановити, що студенти отримують: радість від процесу творчості – 17,6%; навиків та більш глибокі знання – 15,8%; відпочинок від навчальних та домашніх справ – 34,3%; радість від спілкування з цікавими і творчими людьми – 17,7%; почуття задоволення від радості, яку вони приносять людям своєю творчістю – 14,5%.

Результати діяльності студентів в умовах дозвіллевої творчої майстерні вимірювалися такими критеріями: усвідомлення значущості вміння орієнтуватися в стилях і видах образотворчого мистецтва; здатність до вираження емоційно-особистісного ставлення до художніх творів; наявність естетично-оцінної реакції на власну художню продукцію та результати творчості інших студентів.

Для проведення дослідів з числа студентів академічної групи на добровільних засадах було утворено дві підгрупи – *експериментальну* та *контрольну* – однакової кількості студентів, загалом рівноважних за статтю і ступенем попередньої підготовки. Різниця полягає в тому, що експериментальна група мала працювати у вільний від аудиторного навчання час у дозвіллевій творчій майстерні педагога.

В процесі дослідження здійснювався аналіз художнього рівня виконання звичайних програмних завдань в обох групах, виявлявся характер впливу “декоративного нахилу” в процесі опанування живописного мистецтва.

Практикувалося також систематичне спільне та індивідуальне обговорення учнівських творів, що надало їхній роботі позитивного імпульсу.

За однією і тією ж самою темою студентам ставилися завдання відповідно до специфіки обраної ними спеціалізації в галузі мистецтва. При цьому ставилася спільна для всіх вимога: майбутній художник, майстер у будь-якій з обраних галузей повинен вміти *відповідним чином стилізувати* зображення.

В експериментальній програмі з цією метою передбачалися конкретні завдання щодо декоративного вирішення попередніх, раніше виконаних завдань з академічного живопису. Так, у першому семестрі студентам ставилося завдання (за темою №5 навчальної програми) виконати натюрморт з 3-4 предметів у декоративному стилі. Для цього вони мали винайти відповідну композицію, декоративно стилізувати предмети, виконати у кольорі декоративний натюрморт з гіпсовою головою, зв'язавши предмети у цілісну композицію та виявивши при цьому вплив кольору на гіпсову модель (рефлекси).

Аналогічні завдання ставилися перед учасниками експерименту впродовж усього терміну навчання (до 5-го курсу): показати вплив кольору драперій на тональний і колірний стан моделі, знайти композицію методом графічної інверсії, зв'язати предмети у цілісно-графічну композицію, створити графічний ритм на площині, вирішити тоном модель із впливом кольорів, побудувати предмети методом відбору і стилізації тощо.

Головними спільними завданнями ставилися наступні:

- винайти правильну композицію постановки;
- стилізувати предмети постановки декоративно;
- знайти правильні тональні відношення зображення;
- показати колірні співвідношення і колірний стан;
- методом відбору і стилізації створити враження про постановку;
- створити гармонійне колірне напруження, насиченість;
- відібрати характерні риси натури з додержанням цілності;
- зв'язати натуру з драперією та орнаментом;
- відшукати гармонійне поєднання декоративних відносин фону і моделі,

вирішити силуетність;

- поєднати однією ідеєю фігуру з фоном й іншими аксесуарами;

Ефективним педагогічним засобом виявилось *“психологічне розвантаження”* під час спільних занять студентів у майстерні. Для цього студентам надавалася можливість самим зробити порівняльний аналіз академічного і декоративного живопису. Цей педагогічний прийом виявився також вельми корисним. У таких випадках студентські навчальні роботи виходили значно цікавішими, оригінальнішими, ніж звичайно.

У кожному разі завданнями, спільними для всіх, були:

— не втрачати “чистоту” та “дзвінкість” кольору, його “насиченість” та “свіжість”;

— поступово набувати вміння передавати пластичність та тонально — колірну чіткість форм моделі;

— домагатися якомога більшої художньої виразності постановки;

— віднаходити гармонійність поєднання складного, активного чи декоративного фону із моделлю.

Під впливом дослідно-експериментальних занять у студентів дозвілєвої групи порівняно з контрольною відбулися важливі зміни.

Під час експерименту було здійснено два замірювання: (на початку та в кінці експерименту). Дані вимірювання свідчать про те, що найбільші зміни у процесі дослідження відбувалися на низькому та високому рівнях. Динаміку змін рівнів сформованості знань, умінь та навичок майбутніх художників-майстрів, викладачів контрольної та експериментальної груп відображено в таблиці.

Таблиця 1

Порівняльна таблиця рівнів сформованості знань, умінь та навичок майбутніх художників-майстрів

Рівні	Початковий зріз				Підсумковий зріз			
	Експериментальна група		Контрольна група		Експериментальна група		Контрольна група	
Високий	абс.	%	абс.	%	абс.	%	абс.	%
	3	12	3	12	6	24	4	16
Середній	16	64	17	68	18	72	17	68
Низький	6	24	5	20	1	4	4	16

Наведені в таблиці дані свідчать про те, що кількість студентів з високим і середнім рівнем знань і умінь в експериментальній групі виросла, а з низьким — зменшилась на 20%.

Так, наприкінці дослідного експерименту в експериментальній групі кількість студентів з високим рівнем виросла від 12% до 24% в той час, як у контрольній кількості студентів з високим рівнем залишилась практично без змін.

Таким чином, методика викладання живопису та декоративного живопису в дозвілєвій творчій майстерні студентів вищих мистецьких навчальних закладів підтверджена результатами експерименту.

В ході експерименту з'ясувалося, що окремі студенти спочатку розуміли “декоративність” дещо спрощено. Це призводило до “вихолошення”, “спустошення” форми, внаслідок чого відбувалася певна дискредитація декоративності як творчого підходу та головної суті експерименту. Проте поступово, разом з усвідомленням того, що декоративні якості площини – багатогранні та нескінченні у своїх варіаціях, такий стан виправлявся. В результаті студенти почали усвідомлювати, що *декоративна мова* у живопису – це “мова” продуманого відбору основного, найбільш значущого, “мова” узагальнень, що базуються на глибоких знаннях, ґрунтовному аналітичному осмисленні зображуваних явищ.

В підсумку виявилось, що студенти експериментальної групи досягають загалом більших успіхів в опануванні мистецтва живопису. “Декоративна обробка”, як показав дослід, дає їм змогу “краще” бачити навколишнє середовище (постановку в цілому), більш виразно втілювати композицію об'єму на площині, чіткіше виділяти композиційний центр живописного зображення, більш переконливо (художньо – образно і матеріально) акцентувати вишуканістю живописний твір. Таким чином була підтверджена *ефективність запропонованої методики*.

Важливим – *незапланованим* – результатом експерименту виявилось те, що він *активно посприяв розвитку у студентів узагальненохудожнього (щоб не сказати – абстрактного) образного мислення*. Більшість з них прагнули відтворення *вишуканості* силуету, передачі його *ритмічного ладу*, “образного звучання”. того, щоб *лінії та барвні плями* викликали більш-менш *невні асоціації* уяви. Творча ініціатива студентів дістала більшу свободу, їм була надана можливість сміливо організувати на площині *загальні колірні співвідношення*, відшукувати *цілісність* у тональній гармонії.

З метою посилення дієвості експерименту завдання на постановку “декоративне вирішення фігури у національному одязі” було ускладнено введенням народного вбрання з винятково багатим декором. Увагу студентів було спрямовано до активно творчого “бачення” натури. При цьому виявився типовий недолік: надмірне захоплення студентами колористичними звучаннями декору на одязі. Це виявлялося у “списуванні” – копіюванні найефектніших місць на шкоду цілісному, послідовно–методичному декоративно-стилістичному опрацюванню. Своєчасні зауваження дозволили оперативно виправити ці “недоліки учнівства” та зростання їх умінь.

Методичні рекомендації у даному випадку були наступними:

- знайти у *підмальовку* основні тональні та колірні співвідношення;
- свідомо, аналітично, самостійно займатися опрацюванням *форми та декору*;
- навчитися передавати тонкі нюанси *тепло – холодних барв*,
- передати *тональні градації, рефлекси* зображення.

Іншим недоліком початкуючих фахівців декоративного мистецтва виявилась схильність до “солодкості” у колориті. Ліками від неї стало освоєння на практиці кольорознавчого правила: *поєднання “теплх” і “холодних” кольорів підвищує інтенсивність кожного з них, підсилює їх звучання*.

У перебігу експерименту з’ясувалася вельми важлива проблема: *статлюваність зору учнів*. Адже заняття живописом потребує значних не тільки психічних, а й фізичних зусиль. В результаті *статлюваності*, зокрема й особливо втоми зору, відбувається притугнення *гостроти бачення* натури. З’ясувалося, що потрібно значно більше (порівняно з попередніми розрахунками) відводити часу для відпочинку – як пасивного (прослуховування музики), так і активного (перегляд слайдів, репродукцій, заняття фізкультурними, в тому числі й цілеспрямованими фізичними вправами тощо).

В ході експерименту виявлено й ще одну типову ваду учнівських творів: певні місця “вириваються” своєю інтенсивністю, інші, навпаки, “провалюються” за тоном. Методичним вирішенням проблеми стало “підтягування” до кращих місць менш вдалих і, таким чином, досягалося належне гармонійне “звучання”.

Педагогічне керівництво роботою експериментальної групи переслідувало мету: досягнення такого рівня виконання творів навчального циклу, в результаті якого *створюється художній образ*, який адекватно передає зміст і значення зображуваного.

В роботі з експериментальною групою, на відміну від традиційного “пасивного” методу *перемальовування і копіювання моделей*, характерного для контрольної групи, було протиставлено *активний метод навчання творчості, пошуку майбутнім майстром свого, оригінального, прищеплення й закріплення на практиці відповідних навичок*. В результаті студенти за час роботи над завданнями з декоративного живопису пройшли певну еволюцію опанування засадами творчості, про що свідчить особистий творчий шлях кожного: від начерка примітивно-ілюзорної подоби моделі (на початку курсу) до створення цілісного живописно-декоративного образу мистецького виробу в обраній спеціальності.

Ефективність запропонованої методики впродовж усіх п’яти років проведення експерименту перевірялась та підтверджувалась влаштуванням регулярних публічних переглядів, виставок, на яких студентські роботи декоративного характеру отримували досить високу оцінку як відвідувачів, так і фахівців (провідних викладачів кафедри декоративно – прикладного мистецтва, дизайну і реставрації Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтва, кафедри дизайну Українського державного морського технічного університету, відомих миколаївських художників).

Практична цінність експерименту полягає в тому, що спільними зусиллями ініціативної групи вдалося досягти досить високого рівня підготовки майбутніх фахівців – самобутніх майстрів декоративно – прикладного мистецтва, які вже розпочали успішну професійну роботу як автори-творці та педагоги (викладачі на курсах підвищення кваліфікації майстрів декоративно – прикладного мистецтва, художні керівники різноманітних структур, пов'язаних з виробництвом предметів ужиткового мистецтва тощо).

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми вдосконалення професійної підготовки студентів до викладання образотворчих дисциплін, що знайшло відображення в розробці та експериментальній перевірці запропонованої автором методики. Проведення дослідження та виконання поставлених завдань дозволили зробити такі **висновки**:

1. В умовах перебудови системи вищої освіти в Україні у відповідності до основних положень Болонської конвенції та Закону про освіту комплексне поєднання навчального процесу та виховної діяльності студентів у позанавчальний час є нагальною потребою. Узагальнення теоретико-методологічних засад та підходів у поєднанні викладання загальноосвітніх та спеціальних дисциплін з творчою практикою у дозвілєвих майстернях є чинником забезпечення наступності, систематичності та послідовності розвитку професійних якостей фахівця декоративно-прикладного мистецтва. В результаті дослідження доведено, що одним з оптимальних шляхів підготовки фахівців декоративно-прикладного мистецтва є застосування комплексних форм навчання.

2. Аналіз стану розробки проблеми підготовки майстрів – художників у вищій мистецькій школі дозволив констатувати, що досвід організації діяльності дозвілєвих творчих майстерень поки що не має широкого впровадження, а є лише результатом поодиноких педагогічних пошуків оптимізації навчального процесу, що вимагає розробки методики підготовки фахівців і подальшої реалізації її в практиці.

3. Практичним шляхом педагогічно – психологічного експерименту підтверджено переваги декоративного підходу над традиційно академічним виконанням навчальних постановок під час вивчення дисципліни “Живопис. Декоративний живопис”.

4. Формування творчої особистості художника – майстра декоративно – прикладного мистецтва, викладача, що спроможний здійснювати широкий спектр педагогічної, просвітницької, творчої діяльності у культурному і мистецькому середовищі, є важливим завданням розбудови національної освіти в Україні, вимагає переосмислення процесу підготовки художника в системі вищої фахової освіти з орієнтацією на підвищення рівня творчого потенціалу спеціаліста.

5. На сучасному етапі навчальна система живопису складається у достатньо стійкий академічний комплекс, у якому органічно поєднуються процеси набуття загальної освіти та теоретичної і практичної підготовки художників.

6. На відміну від академічного живопису, педагогічні підходи до навчання декоративного живопису, освітні технології у цій сфері ще не набули належного поширення. У літературі з декоративного мистецтва минулих років проглядається здебільшого суто ужитковий, “пожиточний” ухил. (Г. Дайн, Д. Чекалов, Т. Шпикалова). Найбільш розвинуеною як раніше, так і зараз вважається західна українська школа декоративно – прикладного мистецтва (Львівська академія мистецтв тощо). Фахівці цього напрямку мають високий професійний рівень і відрізняються оригінальністю педагогічних підходів та специфічною національною стилістикою (А. Бокотей, П. Головач, О. Голубець, Я.Запаско, Я. Кравченко, Г. Новоженець).

7. Педагогічний експеримент з розробки та впровадження у навчальний процес авторської програми з декоративного живопису, що був проведений протягом 1998–2003 рр. на базі кафедри декоративно–прикладного мистецтва Миколаївського філіалу Київського національного університету культури і мистецтв, переконливо доводить переваги активного використання під час навчання живопису декоративних обробок (стилізації) композиційних постановок.

8. Критеріально – рівневим визначенням сформованості художника – майстра декоративно–прикладного мистецтва в умовах вищого навчального закладу культури і мистецтв виступає глибоке усвідомлення студентами художніх, соціальних і національних цінностей образотворчого мистецтва, про що свідчить відповідний художній та ідейний рівень навчальних творчих робіт, які отримали досить високі оцінки спеціалістів – фахівців.

9. Методика формування особистості художника – майстра будується на впровадженні програми педагогічного керівництва, розробленій на кафедрі. В ході експерименту програма перевірялася практикою, коригувалась і, таким чином, удосконалювалася. Вважасмо, що на даному етапі вона може виступати як цілісна організаційно – методична система взаємопов’язаних і взаємозалежних складових: організаційної, аналітичної, діагностичної, навчальної, виховної, творчої, виконавської, оцінювальної. Ця методика має дозволити вирішити проблему формування особистості художника – майстра.

10. Дослідження дало певний науковий результат, найкращою формою якого стало з’ясування закономірності: плідність творчої роботи художника майстра і викладача декоративно – прикладного мистецтва багато в чому залежить від успіху впровадження комплексної програми навчання, моделювання якої відбулося за експерименту, що був проведений в рамках дослідження.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого розвитку потребує: теоретико–методологічні засади формування особистості художника–майстра на рівні проведення міждисциплінарних досліджень; система професіоналізації підготовки фахівців даного профілю; проблема обміну досвідом організації навчання і творчості в сфері образотворчого мистецтва, зокрема декоративно–прикладного.

Основні положення дисертаційного дослідження відображено в одноосібних публікаціях:

1. Древнегреческая культура и город Ольвия как один из аспектов познания и вдохновения современного человека // 3б.наук. статей “Питання півдня України”, 1998. – С.216-219.
2. Особливості закладів культури і мистецтв у формуванні професійних якостей майбутніх художників –майстрів // Рідна школа, 2003. – №7. – С.36-38.
3. Національно-стильові особливості культур у становленні майстра декоративно-прикладного мистецтва // Рідна школа, 2003. – №9. – С.41-43.
4. Персоніфікований підхід до пошуку шляхів навчання образотворчого мистецтва // Рідна школа, 2003. – №12. – С.57-59.
5. Специфіка функціонування навчальної творчої майстерні та позааудиторної діяльності у формуванні художника-майстра. – Вісник КНУКіМ, 2005. – №13. – С.155-162.

АНОТАЦІЯ

Сопільняк Микола Миколайович. Педагогічні засади організації діяльності дозвілтевої творчої майстерні студентів вищих мистецьких навчальних закладів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.06 – теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності. – Київський національний університет культури і мистецтв, м. Київ, 2006.

У дисертації розглянуто проблему становлення творчої особистості майбутнього художника-майстра, педагога у сфері декоративно-прикладного мистецтва засобами живопису в рамках вищого навчального закладу культури і мистецтв.

Здійснено теоретичний аналіз наукової та методичної літературі по досліджуваній проблемі, охарактеризовано головний зміст, основні етапи, організаційно-методичні форми процесу формування особистісних якостей художника-майстра засобами живопису.

У результаті дослідження розроблено, експериментально апробовано та удосконалено модель варіативної програми з навчального курсу “Живопис. Декоративний живопис” для художніх спеціалізацій вищого навчального закладу культури і мистецтв.

Доведено достовірність і наукову важливість результатів дослідження для подальшого використання у процесі навчання образотворчому мистецтву, зокрема декоративному, виховання художніх цінностей та орієнтирів.

Ключові слова: творча особистість, художнє мислення, засоби живопису, декоративна обробка /стилізація/, дозвілєва творча майстерня.

АННОТАЦИЯ

Сопильняк Николай Николаевич. Педагогические основы организации деятельности досуговой творческой мастерской студентов высших учебных заведений искусства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.06 – Теория, методика и организация культурно-просветительной деятельности. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2006.

Научный труд посвящен исследованию проблемы организации и деятельности досуговой творческой мастерской студентов высших учебных заведений культуры и искусств.

На основе изучения философских, психолого-педагогических, культурологических, искусствоведческих исследований автором произведен анализ специфики деятельности творческих объединений студентов по признакам их профессиональных интересов к изобразительному искусству.

В диссертационном исследовании раскрыты результаты проведенного автором исследования, осуществлен сравнительный анализ методик преподавания учебных дисциплин цикла изобразительного искусства, предложено авторскую методику преподавания в вузе культуры живописи и декоративно-прикладного искусства как ключевой учебной и профильной дисциплины. Автор экспериментально проверил эффективность педагогического влияния на становление личности студента, будущего педагога изобразительного искусства путем использования разработанной автором методики.

Суть эксперимента – практическое подтверждение преимущества декоративной обработки в обучении живописи. В ходе искусствоведческого и педагогического анализа подтверждены позитивные последствия работы. Качество студенческих работ подтвердило позитивность методики. Вероятность получила практическое подтверждение. Проверка результатов эксперимента объективны

и полны, имеют комплексный характер, отличаются системностью и оптимальностью. Знания, полученные в процессе труда, отвечают требованиям новизны, достоверности и практической ценности. Формой научного результата стало выяснение закономерности: плодотворность творческой работы художника – мастера и преподавателя декоративно-прикладного искусства во многом зависит от эффективности внедрения комплексной программы обучения по дисциплине «Живопись. Декоративная живопись», предложенной автором.

Индивидуальная рабочая программа курса имеет определённую новизну, теоретическую и практическую значимость. Взяв на вооружение всё позитивное аналогичных направлений, автор делает попытку создать собственную программу со своими особенностями. Новизна в ряду известных научных данных стоит на уровне переосмысления – расширения, углубления, конкретизации содержания учебного процесса. Методичность работы выявляется в публикациях отдельных аспектов проблемы в статьях научных журналов. Название и содержание диссертации отвечают теме и сути исследования.

Использование специфических особенностей стилистики декоративно-прикладного искусства юга Украины обусловили актуальность выбранной темы. Преимущества методики удалось доказать благодаря использованию системы традиционных и нестандартных способов обучения. Положения, выводы и рекомендации обоснованы и достоверны, что подтверждается результатами исследования. Это же подтверждается верификацией – процесс и его результаты стали системными. Масштабы их использования очерчиваются педагогическим процессом формирования личности художника – мастера декоративно – прикладного искусства.

Сформулированные автором выводы и рекомендации могут быть использованы в учебном процессе высших и средних учебных заведений культуры и искусства.

Ключевые слова: творческая личность, художественное мышление, средства живописи, декоративная обработка (стилизация), досуговая творческая мастерская.

ANNOTATION

Sopilnyak M. M. Pedagogical aspect of organization in leisure creative workshop of the students of higher artistic schools. – Manuscript.

Thesis on competing a candidate degree of pedagogical sciences by speciality 13.00.06 – Theory, Methods and Organization of Cultural and Educational activity. Kyiv National University of Culture and Educational activity. Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2006.

The thesis is devoted to the problem of formation of an individual as a future artist-master, a teacher in decorative and applied art by means of painting at the higher school of culture and arts.

Theoretical analysis of scientific and methodological literature has been carried out, main contents, stages, organizing and methodical forms of the formation process of the individual's qualities as an artist-master by means of painting have been characterized.

While investigating the model of variant programmer of teaching course "Painting. Decorative painting" has been elaborated and experimentally tested and improved at the higher school of culture and arts.

Authenticity and scientific significance of research results have been proved for further using in teaching process of fine arts, especially in upbringing art values and orientation.

Key words: creative individual, art thinking, means of painting, decorative stylization, leisure creative workshop.